

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός (1771 – 1826). Η ηγετική φυσιογνωμία του. Η συμβολή του στον απελευθερωτικό αγώνα

π. Γεώργιος Μεταλληνός

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός (1771 – 1826).

Ο Π. Πατρών Γερμανός υπήρξε εξέχουσα φυσιογνωμία της Ελληνικής Επανάστασεως και διαπρεπής κληρικός, με σημαντική προσφορά στην Εκκλησία και το Έθνος. Το κοσμικό του όνομα ήταν Γεώργιος Κόζιας ή Κοτζιάς. Γεννήθηκε στη Δημητσάνα στις 25 Μαρτίου 1771, Μ. Παρασκευή. Η οικογένειά του ήταν πολυμελής και φτωχή. Στη Σχολή της γενέτειράς του έμαθε τα πρώτα γράμματα, αλλά συνέχισε τη σπουδή του κοντά στο δάσκαλο Αγάπιο Λεονάρδο στο Άργος. Η ευφυΐα και επίδοσή του στα γράμματα προσείλκυσε την προσοχή του Μητροπολίτη Άργους και Ναυπλίου Ιακώβου, που προσέλαβε το νεαρό Γεώργιο ως γραμματέα, τον έκειρε μοναχό, δίνοντάς του το όνομα Γερμανός, και τον χειροτόνησε διάκονο.

Λίγο πριν από το 1797 ο Γερμανός βρισκόταν στη Σμύρνη κοντά στο συμπατριώτη του Μητροπολίτη Γρηγόριο. Όταν ο τελευταίος εκλέχθηκε Οικουμενικός Πατριάρχης (1797), ο Γερμανός τον ακολούθησε στην Κωνσταντινούπολη. Τους δύο άνδρες συνέδεσε από τότε στενή φιλία. Δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο, αν ο Γερμανός ακολούθησε τον εξόριστο

Γρηγόριο Ε' στο Άγιον Όρος. Βέβαιο είναι, ότι παρέμεινε στην Πόλη ως αρχιδιάκονος του Κυζίκου Ιωακείμ και Πρωτοσύγκελλός του κατόπιν. Όταν τον Ιωακείμ, που παραιτήθηκε, διαδέχθηκε ο Παλαιών Πατρών Μακάριος, ο Γερμανός εκλέχθηκε διάδοχος του τελευταίου, για να ποιμάνει σε δύσκολους καιρούς μία από τις σπουδαιότερες επισκοπές του ελλαδικού χώρου. Ήταν Μάρτιος του 1806. Στην έδρα του έφθασε το θέρος του έτους αυτού και έγινε με ενθουσιασμό δεκτός από το ποίμνιό του. Με τη σύνεση και ωριμότητά του κέρδισε γρήγορα το σεβασμό και την εκτίμηση του λαού και των προκρίτων της Πελοποννήσου, αλλά και των Νησιών και της Στερεάς, ασκώντας πάνω τους μεγάλη επιρροή. Ήταν άλλωστε και από τη φύση του «μεγαλοπρεπής», όπως μας πληροφορεί ο Ι. Φιλήμων, «βαρύτητος και νοημοσύνης πρόσωπον». Τα προσόντα του έγιναν περισσότερο αισθητά, όταν αργότερα ανέλαβε τη δική του αποστολή στον εθνικό αγώνα. Πρέπει να σημειωθεί, ότι διατηρούσε στενό δεσμό και με την ιδιαίτερη πατρίδα του, που την επισκεπτόταν συχνά προσφέροντας πολλά στους συμπολίτες του, όπως και στην τροφό του σχολή, της οποίας το 1816, αφού είχε πιά ενωθεί με τη Μονή Φιλοσόφου, έγινε γενικός έφορος.

Κατά τα έτη 1815-17 βρισκόταν ως συνοδικός στην Πόλη και εκεί έλαβε για πρώτη φορά γνώση για την κίνηση της Φιλικής Εταιρείας. Επέστρεψε όμως στην έδρα του χωρίς να μνηθεί, έγινε δε δεκτός με ενθουσιασμό από το λαό, που αισθανόταν ασφάλεια με την παρουσία του Ποιμένα του. Από ένα τυχαίο όμως περιστατικό το Νοέμβριο του 1818 ο φιλικός Αντώνιος Πελοπίδας μύησε το Γερμανό στην Εταιρεία, κάτι που κατοχυρώνει την πατριωτική δράση του Γερμανού, ο οποίος συμμετέχει, έτσι, στην προετοιμασία του αγώνα, αναλαμβάνοντας μάλιστα πρωταγωνιστικό ρόλο. Στις κατοπινές εξελίξεις θα διακριθεί ως ικανότατος πολιτικός, ώστε να βρίσκουν πολλοί τον εθικοπολιτικό του ρόλο σημαντικότερο από τον εκκλησιαστικό.

Η συμβολή του Γερμανού στο έργο της Φ. Εταιρείας σήμερα είναι γνωστή. Ξέρουμε ότι αυτός μύησε σ' αυτήν τον Κερνίτζης Προκόπιο, το Χαριτουπόλεως Βησσαρίωνα και άλλους προκρίτους και κληρικούς. Εργάστηκε για την καλύτερη οργάνωση της δράσης της Εταιρείας στην Πελοπόννησο, προσπαθώντας να διαβρώσει συνάμα τη στάση του Αλή Πασά απέναντι στον προετοιμαζόμενο Αγώνα. Ήταν άλλωστε γνωστό, ότι ο Αλή Πασάς θα επιδίωκε να εκμεταλλευθεί τα σχέδια των Ελλήνων για δικό του όφελος, είτε χρησιμοποιώντας τους εναντίον του Σουλτάνου, είτε και καταδίδοντάς τους, αν αυτό θα τον ωφελούσε. Με υπόδειξη μάλιστα του

Γερμανού η υπέρτατη αρχή της Εταιρείας διόρισε Εφορεία στην Πελοπόννησο (1820), για να διατηρεί την πειθαρχία και να μεθοδεύσει συστηματικότερα την προσπάθεια. Έτσι μπόρεσαν οι μνημένοι στο Μωριά να επιτύχουν την αντιμετώπιση βασικών ζητημάτων, να συλλέγουν προσφορές και κυρίως να παραπλανούν τους Τούρκους, προλαμβάνοντας με διάφορα μέτρα και την αγγλική αντίδραση, που θα ήταν απόλυτα επικίνδυνη. Η Εφορεία της Φ.Ε. είχε φαινομενικά επικεφαλής τον πρόξενο της Ρωσίας στην Πάτρα Βλασόπουλο, αλλά ουσιαστικά πρόεδρος της ήταν ο Γερμανός, που πάντα υπογράφει πρώτος. Τα άλλα μέλη της Εφορείας ήταν ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός, ο Κερνίτζης Προκόπιος, ο Ασημάκης Ζαΐμης, ο Σ. Χαραλάμπης, ο Ανδρ. Λόντος, ο Ασημάκης Φωτήλας, ο Σωτ. Θεοχαρόπουλος, ο Γ. Παπαδόπουλος και ο Ι. Παπαδιαμαντόπουλος. Ανεξάρτητα από τις προθέσεις, που τελικά δεν μπορούν να διακριβωθούν πάντα εύκολα, γεγονός είναι η συμμετοχή κληρικών και προκρίτων στην ετοιμασία του αγώνα, αλλά και η ενότητα, από την αρχή, των δυνάμεων του έθνους στον ιερό σκοπό.

Η ηγετική φυσιογνωμία του Π. Πατρών Γερμανού.

Η φρόνηση του Γερμανού φανερώθηκε σε όλο της το μεγαλείο στη Συνέλευση της Βοστίτζας, τέλη Ιανουαρίου 1821. Εκεί φάνηκε ότι η υλική οργάνωση του κινήματος, παρά τις προσπάθειες, ήταν ακόμη αναιμική και υποτυπώδης. Στις μυστικές αυτές συνεδριάσεις ήλθαν σε αντιπαράσταση η σύνεση και ο ανεπίκαιρος ενθουσιασμός, η λογική της πείρας και η υπεραισιοδοξία. Ο Γερμανός με το χειμαρρώδη και παράφορο στην υπερβολή του Γρηγόριο Δικαίο-Παπαφλέσσα, πρωτεργάτη και ήρωα και αυτόν του Αγώνα. Έχοντας έλθει πρόσφατα στο Μωριά ο Παπαφλέσσας, εφοδιασμένος με χρήματα και πολεμικό υλικό, δημιουργούσε «με την παράφορη συμπεριφορά του, με την υπεραισιοδοξία και τις υπερβολές του ανησυχία και ταραχή στους κατά τόπους μεγαλοαστούς, προκρίτους και αρχιερείς, που – όπως ορθά παρατηρεί ο κριτικότατος Απ. Βακαλόπουλος – έπαιζαν με το κεφάλι τους».

Δεν είναι αδιάφορο, ότι ο φιλικός Π. Σέκερης στις 18 Ιανουαρίου προειδοποιούσε τον Παπαφλέσσα: «Γενού μετριώτερον ορμητικός και μην αποφασίσης ποτέ απροστοχάστως, διά να μην λάβης αιτίαν να μετανοήσης...». Ο Παπαφλέσσας παρουσίασε στη Βοστίτζα τα πάντα έτοιμα, με ένα ενθουσιασμό τόσο ανεδαφικό, που δίκαια κατατρόμαξε τους προκρίτους και αρχιερείς, ώστε ο Γερμανός να του πει με αγανάκτηση: «πού πολεμοφόδια; πού όπλα; πού χρήματα πολυάριθμα; πού στρατός πεπαι-

δευμένος; πού στόλος εφοδιασμένος; Όποιον αρχηγόν έχομεν, διά ν' αντιπαλαίση το τρομερώτατον θηρίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας... ας φέρωμεν, αδελφοί, ενώπιόν μας μίαν στιγμήν την καταστροφήν της Πελοποννήσου (το 1769), μ' όλον ότι τότε εφάνη και στόλος ρωσικός, όστις ήταν δείγμα τουλάχιστον ότι έλαβε ενοχήν η ρωσική αυτοκρατορία· αλλ' εις την εποχήν ταύτην οποία δείγματα θετικότητος έχομεν, διά να πιστεύσωμεν όσα λέγει ο Δικαίος και όσα γράφει ο Υψηλάντης;».

Είναι πράγματι γεγονός, ότι η επιμονή του Δικαίου -καρπός μιας «παράλογης» ηρωικότητας, που κατευθυνόταν από την καρδιά και όχι το λογικό, έκαμε ως ένα σημείο και τους προκρίτους να κινηθούν. «Αναμφιβόλως, αν δεν ενεφανίζετο ο Παπαφλέσσας τας παραμονάς της ενάρξεως της επαναστάσεως και αν δεν μετεχειρίζετο παν μέσον, διά να εκραγή η θρυαλλίς, ήν έφερε κάτω από τα ηρωϊκά του ράσα, επανάστασις δεν θα εγίνετο και η ελευθερία δεν θα επανήρχετο εις την χώραν» (Τ. Γριτσόπουλος). Δικαιολογείται όμως απόλυτα και η στάση του Γερμανού, που τήρησε στάση γνήσιου ποιμένα και ηγέτη που έχει συνείδηση της ευθύνης του για την ασφάλεια του ποιμνίου του και τις συνέπειες κάθε αλόγιστης και βιαστικής ενέργειας. Αναζητεί – και δίκαια – τις ορθές προϋποθέσεις για την έναρξη του αγώνα. Κρίνοντας εμείς εκ των υστέρων τα πράγματα, είναι εύκολο να βρίσκουμε οποιεσδήποτε αφορμές για κριτική των προσώπων εκείνων. Αν όμως μεταφερθούμε στη θέση τους, θα μπορέσουμε να εκτιμήσουμε πιο αντικειμενικά τις ενέργειές τους και να αποφύγουμε κάθε ιδεολογική θεώρηση ή χρήση της ιστορίας. Είναι γνωστή, άλλωστε η απάντηση που έδωσε ο Γερμανός αργότερα στον Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο, που του χλεύαζε τα γράμματα σαν αμαθή και παράλογα, συνιστώντας του να αναπαυθεί, γιατί δεν θα φέρει αποτέλεσμα: «Εγώ, αδελφέ, είχον και ανάπαυσιν και δόξαν και πλούτον, αρχιερατεύων εις τας λαμπράς Πάτρας εν καιρώ της εξουσίας των Τούρκων, αλλά κατεφρόνησα πάντων τούτων και προέκρινα μετά των λοιπών ομογενών κακουχίαν επ' ελπίδι κοινής ωφελείας της πατρίδος, χωρίς να έχω ποτέ ιδιαιτέρως σκοπούς ιδιωφελείας».

Δύο μήνες αργότερα ο Γερμανός πρωτοστάτησε στην ύψωση της σημαίας της επανάστασης στην Πελοπόννησο, ευλογώντας τον αγώνα των ραγιαδων. Βέβαια ότι ο Γερμανός μαζί με τους άλλους προκρίτους της Αχαΐας ύψωσε την επαναστατική σημαία (λάβαρο) στις 25 Μαρτίου στη Μονή της Αγίας Λαύρας, είναι λαϊκός θρύλος. Είναι γνωστό σήμερα, ότι η επανάσταση ξεκίνησε σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου σχεδόν ταυτόχρονα, βάσει σχεδίου, στις 23 όμως Μαρτίου, ενώ είχαν προηγηθεί μικρο-

συρράξεις αρκετά ενωρίτερα. Η λαϊκή όμως πίστη για την πανηγυρική ύψωση της σημαίας από το Γερμανό αποτελεί λαμπρή επιβεβαίωση της θέσης του στην εθνική συνείδηση, αλλά και στην ενότητα και συνεργασία όλων των ηγετών, και μάλιστα των εκκλησιαστικών στην επανάσταση, η οποία υπήρξε γεγονός πανεθνικό και πανελλήνιο. Ο Γερμανός έγινε σύμβολο του αγώνα και σαν τέτοιο λειτούργησε στην παλλαϊκή συνείδηση. Είναι πάντως αλήθεια, ότι η πορεία των γεγονότων διέλυσε κάθε δισταγμό και στους περισσότερο και όχι αδικαιολόγητα επιφυλακτικούς.

Η συμβολή του Π. Πατρών Γερμανού στον απελευθερωτικό αγώνα

Ο Γερμανός βρισκόταν στα Νεζερά, όταν άρχισαν οι πρώτες συγκρούσεις. Η καχυποψία των Τούρκων που διέκριναν τις ύποπτες κινήσεις των ραγιάδων και ήταν φυσικό να ανησυχούν, τους κάνει να ζητούν εξηγήσεις από τους προκρίτους. Το σχέδιό τους ήταν να κλείσουν αρχιερείς και προύχοντες στη φυλακή, κάτι που φανερώνει ότι οι ίδιοι οι Τούρκοι είχαν συνείδηση του εθνικού ρόλου της ελληνικής ηγεσίας και της στάσης της απέναντί τους. Στόχος ήταν ο αποκεφαλισμός της εναντίον τους εξέγερσης. Η ευφυΐα του Γερμανού κατορθώνει, με τέχνασμα δικής του επινόησης, να μή πέσουν στην παγίδα των Τούρκων. Όπως ο ίδιος γράφει στα Απομνημονεύματά του, έγινε σύσκεψη των προκρίτων στα Καλάβρυτα και αποφάσισαν να μην ανταποκριθούν στην πρόσκληση των Τούρκων. Έγραψαν μάλιστα ένα πλαστό γράμμα, με το οποίο δήθεν κάποιος τούρκος φίλος τους τους πληροφορούσε ότι επρόκειτο να θανατωθούν. Έξυπνα φρόντισαν να πληροφορηθούν οι Τούρκοι το περιεχόμενο του γράμματος, που έδειχνε την αιτία της άρνησής τους να πάνε στην Τρίπολη.

Από τις πρώτες ενέργειες του Γερμανού υπήρξε η συγκρότηση σώματος από 500 άνδρες, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην πολιορκία των Τούρκων στο κάστρο των Πατρών. Ο Γερμανός έδωσε το «παρών» σε όλες τις φάσεις της πολιορκίας, εξοπλίζοντας συνεχώς σώματα. Συνεργαζόταν με τους τοπικούς αρχηγούς Ανδρέα Ζαΐμη και Ανδρέα Λόντο και τους Κουμανιώτες. Αντιμετωπίζοντας δε την αντίδραση του φιλότουρκου προξένου των Πατρών Γκρήν, έγραψε έντονη διαμαρτυρία (σώθηκε το ιδιόγραφό του), καταγγέλλοντας την πράξη του Γκρήν στη διεθνή κοινή γνώμη.

Σημαντικός ήταν ο ρόλος του, όταν άρχισαν οι διενέξεις και αντιθέσεις μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών κατά τη διάρκεια του αγώνα. Ο Γερμανός προσπάθησε, ως γνήσιος κληρικός, να μείνει έξω από τις διχοστασίες και να παίξει συμβιβαστικό και συμφιλιωτικό ρόλο. Σε πολλές

όμως περιπτώσεις ήταν τόσο ισχυρά τα μίσση, ώστε τούτο γινόταν όχι μόνο δύσκολο, αλλά σχεδόν αδύνατο. Εκείνος όμως επέμενε στην ενωτική προσπάθειά του. Ένας τέτοιος ρόλος δεν ήταν βέβαια άγνωστος στο Γερμανό. Γιατί πολύ ενωρίτερα, ήδη από την αρχή της επισκοπίας του, είχε αναλάβει ανάλογη προσπάθεια, μεσολαβώντας ανάμεσα στις παρατάξεις των προυχόντων όσο και μεταξύ προυχόντων και Τούρκων. Αν η στάση του τότε ερμηνεύεται από μερικούς ως «φιλοκοτζαμπασηδική», ο ενωτικός ρόλος του στη διάρκεια της επανάστασης είναι ολοφάνερα εθνικός και πατριωτικός, γιατί μοχθούσε για την επιτυχία του κοινού αγώνα.

Από τις ουσιαστικότερες συμβολές του στην επανάσταση είναι η κήρυξη απ' αυτόν γενικής στρατολογίας, η συνετή διεύθυνση του επαναστατικού γραφείου, με τη χρήση της περίφημης Σφραγίδας της Ελευθερίας, η διάκριση των εξουσιών Βουλευτικού και Εκτελεστικού με τον Οργανισμό της 1ης Ιανουαρίου 1822 και άλλα ανάλογα μέτρα. Τη γενική εκτίμηση, που συγκέντρωνε ο Γερμανός δείχνει η αναγνώρισή του ως του μόνου καταλλήλου να εκπροσωπήσει το Έθνος στη διαφώτιση της παπικής Αυλής και του Πάπα για το διεξαγόμενο αγώνα. Στα τέλη Οκτωβρίου 1822 στάλθηκε στην Ιταλία μαζί με το Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, για να επιδώσουν στα μέλη του Συνεδρίου της Βερόνας εκκλήσεις για την αναγνώριση του Εθνικού Αγώνα. Το πατριωτικό φρόνημα και γενικά τις προθέσεις του δείχνει η μερικά δημοσιευμένα αλληλογραφία του αυτής της εποχής. Δεν έγινε δεκτός από τον Πάπα. Αυτό όμως δεν τον εμπόδισε στην ανάπτυξη μεγάλης δραστηριότητας. Φρόντισε να έλθει σ' επαφή με περιφανείς Έλληνες της διασποράς (π.χ. Ι. Καποδίστρια, Δ. Ρώμα, Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο κ.ά.) και κατέβαλε προσπάθειες για τη σύναψη δανείου. Στην αλληλογραφία του με την Ελλάδα αγωνίζεται να διατηρήσει άσβεστη την επαναστατική φλόγα και την ομόνοια και συνεργασία των ηγετών του Αγώνα.

Δυο χρόνια έμεινε στη Δύση, προβάλλοντας τα δίκαια του επαναστατημένου έθνους, αλλά και δεχόμενος συνεχώς πίκρες και απογοητεύσεις, όπως από τον περίεργο Ιγνάτιο, όπως είδαμε. Ιδιαίτερα τον έθλιβαν οι συνεχιζόμενες αντιθέσεις των αρχηγών στην Ελλάδα και προσπαθούσε να διατηρήσει την αναγκαία ισορροπία στη στάση του απέναντι στους αντιμαχομένους. Στις 22 Φεβρουαρίου 1824 έγραφε σχετικά στον Δ. Ρώμα: «Η ψυχή μου είναι κατώδυνος, βλέπων εντεύθεν τους πατριώτας να ωθώσι την πατρίδα εις το βάραθρον, αλλά τι ποιητέον; Δεν δύναμαι μήτε εντεύθεν να διορθώσω τι μήτε εκεί να υπάγω, όθεν διάγω ημέρας

λυπηράς και δεν ελπίζω πάρεξ εις την θείαν Πρόνοιαν να μεταβάλη τας σκολιάς εις οδούς λείας...».

Στην Ελλάδα επέστρεψε τον Ιούλιο του 1824. Ήταν ακριβώς η περίοδος του σκληρού εμφυλίου πολέμου. Φρόντισε να αποσυρθεί στη μονή της Χρυσοποδαρίτισσας, αλλά η λαίλαπα των συγκρούσεων δεν τον άφησε ανέγγιχτο. Με διαταγή του στρατηγού Ι. Γκούρα τον συνέλαβαν οι στρατιώτες και τον μεταχειρίστηκαν σαν κατάδικο. Διαπομπεύθηκε και εξαντλήθηκε, μεταφερόμενος πεζός στα τέλη του 1825, στην καρδιά του χειμώνα, στη Γαστούνη. Ταυτόχρονα κατέκλεψαν τα υπάρχοντά του. Τελικά τον άφησαν ελεύθερο να πάει στο Ναύπλιο, αλλ' ήταν πολύ εξαντλημένος από τις κακουχίες και βαρειά άρρωστος. Την κλονισμένη υγεία του επιδείνωσε η πίκρα και απογοήτευσή του για την απροσδόκητη τροπή του Αγώνα.

Παρ' όλα αυτά πρόσφερε και τις τελευταίες του δυνάμεις στο Έθνος. Το 1826 εκλέχθηκε μέλος της Γ' Εθνοσυνέλευσης και μέλος της Έπιτροπής «επί των Εξωτερικών». Αυτό του αναπτέρωσε τις ελπίδες και ανανέωσε το κύρος του. Τις απόψεις του για τα εκκλησιαστικά φρόντισε να τις καταχωρίσει σε υπόμνημά του, που εκδόθηκε κατόπιν από τα κατάλοιπά του. Λίγο αργότερα όμως προσβλήθηκε από εξανθηματικό τύφο και απεβίωσε στο Ναύπλιο, ίσως από την υπερβολική δόση φαρμάκου. Κηδεύθηκε με τιμές και γενική αναγνώριση, τα δε οστά του μεταφέρθηκαν αργότερα στη Δημητσάνα. Ανδριάντες του από χαλκό στήθηκαν στη γενέτειρά του και στην Πάτρα, δείγμα της εθνικής ευγνωμοσύνης.

Ο Π. Πατρών Γερμανός αναδείχθηκε και υπομνηματογράφος του αγώνα. Τα απομνημονεύματά του αναφέρονται στα πρώτα έτη του πολέμου. Αρχίζουν με εισαγωγικό μέρος για την τουρκοκρατία και τα προηγούμενα της επανάστασης και εκθέτουν τα γεγονότα του αγώνα μέχρι τον Απρίλιο του 1823. Παρ' όλο που δεν πρόκειται για συστηματικό ιστορικό έργο, είναι χρησιμότερη πηγή τού αγώνα, αλλά και σπουδαία ψυχογραφική πηγή για τον ίδιο το συγγραφέα. Εκθέτουν – και φωτίζουν -τη δική του συμμετοχή στην επανάσταση και αποσαφηνίζουν την πολιτική του.

Βιβλιογραφία.:

Δ. Αινιάτος, Γερμανός ο Παλαιών Πατρών, Αθήναι 1854. Α. Ν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι... τ.Α'', Αθήναι 1869. Δ. Καμπούρογλου, «Π.Π. Γερμανός», «Αθήνα» 27(1915) 209-72 και 28(1916) 205-51. Ιωάννας Γιανναροπούλου – Τάσου Αθ. Γριτσοπούλου, Εισαγωγή στα Απομνημ. του Γερμανού, Αθή-

ναι 1975 (με πλούσια βιβλιογρ.). Τ. Αθ. Γριτσοπούλου, Μονή Φιλοσόφου, Αθήναι 1960, σ. 458-69 και άρθρο του ίδιου στη ΘΗΕ, τ. 4(1964), στ. 391-96. Απ, Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία του Ν. Ελληνισμού, τόμ. Ε΄, Θεσσαλονίκη 1980, σποραδ.

Πηγή: Τεύχος Α΄, σελ. 41-47, Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Λ. Μεταλληνού «Μικρά Ιστορικά», Πρώτη έκδοση, Λευκωσία 1988 Γ.Δ. Μεταλληνός, Πίνδου 11, 15451 Αθήνα και Πολιτιστικός Όμιλος «Οι ρίζες», Τ.Κ. 3215 — Λεμεσός

Αναδημοσίευση από:

<http://www.pemptousia.gr/2016/12/o-paleon-patron-germanos-1771-1826/>